Прегледни чланак 17.022:61
doi:10.5937/zrpfns48-7333

Др Драгана Ђорић, доцент
Универзитет у Новом Саду
Правни факултет у Новом Саду

САВРЕМЕНЕ ЕТИЧКЕ ДИЛЕМЕ У ПОГЛЕДУ ПРИМЕНЕ ХИПОКРАТОВЕ ЗАКЛЕТВЕ[1]

Сажетак: *Историја људског рода познаје различите заклетве,које су било у свом оригиналном облику, или донекле модернизоване, преживеле строге судове цркве, апсолутистичких монархија, тиранских режима, али и судове и схватања самих људи. Поред Хипократове заклетве, која је, чини се , најдуговечнија али и највише оспоравана, познајемо и службене заклетве(које се церемонијално полажу приликом ступања неког лица на значајну јавну или државну функцију), заклетва за пријем у држављанство(где се нови држављани, најчешће бивши имигранти заклињу на верност новој држави чије држављанство добијају), заклетва коју дајемо приликом гарантовања постојања или непостојања неких чињеница „под пуном кривичном, грађанском и моралном одговорношћу“. Но предмет нашег разматрања ће бити само прва споменута- Хипократова заклетва, управо због бројних контроверзи које изазива већ вековима у погледу свог настанка, ауторства, аутентичности са једне стране, и свог значаја на уласку у медицинску професију, са друге стране.*

Кључне речи*: Хипократова заклетва, етика*

О заклетви уопште

„У име Свете Тројице три прста дижем, заклињем се Богом, часним крстом, светим јеванђељем и свим светима, да ћу се за народ који предводим бринути, славу нашег народа уздизати, да ћу за народ свој живот жртвовати, за слободу отаџбине и свих нас."

Заклетва Врховног вожда Ђорђа Петровића[2]

---

[1]Рад је настао као резултат ангажмана аутора на пројекту под називом „Теоријски и практични проблеми стварања и примене права(ЕУ и Србија)“, који се финасира средствима Правног факултета у Новом Саду

Још од Хамурабијевог законика[3], заклетва се појављивала као доказно средство више религијског и можда магијског карактера,и давала већи значај изреченоме или урађеноме. Заклетва се давала унапред, као обавезивање, или обећање на неко чињење или нечињење, или се заклетвом потврђивала истинитост нечије тврдње[4]. Од почетка људског битисања, у оквиру племенско-родовског живота, заклетва је узимана као ирационално средство,више моралне снаге него било које друго доказно средство. Заклети се погрешно пред боговима је значило навући гнев богова на себе и своје потомство. Страхопоштовање према божанствима је спречавало људе да се лажно закуну, јер су стрепели од непознате, изненадне санкције. Када је религиозност човека почела да уступа место земаљским законима, правима, слободама и обавезама које прописују и спроводе други ентитети сем врачева и свештеника, тада је и заклињање почело да губи своју важност, легитимност и исправност.

Заклетва је представљала необориву претпоставку, и није било могуће доказивање супротног. Давала је „моћ прочишћења„ од кривице, уз свеприсутан страх од санкције богова. Само је изговарање пуног текста формуле заклетве давало смисао; свако замуцкивање или грешка приликом говора је чинила заклетву ништавом. Строги формализам је био нужан управо због могућности манипулације истом. Само чисте душе, чисте савести, могу формулу изговорити без прекида и без страха.

Душанов законик је помињао заклетву али не као доказно средство већ као средство којим су неким лицима биле гарантоване одређене привилегије[5].Такође, налазимо и установу клетвеника (чл.151-154 Душановог Законика), који су“честити, веродостојни људи, који су под заклетвом потврђивали за суд битне чињенице, и којима је суд поклањао безусловну веру, те су њихови искази некада били од пресудног значаја“[6].

---

[2] Драгана Самарџић: Војничка заклетва и војна застава у Србији и Црној Гори, доступно на *http://www.rastko.rs/istorija/,* датум приступа сајту: октобар-новембар 2014. године

[3] Војислав Станимировић:Нови поглед на Хамурабијев законик,Анали Правног факултета у Београду, година LIX, 1/2011,стр. 133-159

[4] Војислав Станимировић , наведено дело, стр. 147 : (VI 70 – VII 47) (чл. 9) „Ако човек који тврди да је изгубио неки свој иметак, пронађе га код неког другог човека, али овај код кога је пронађена ствар изјави:„Продавац ми је продао, ја сам је купио од њега у присуству сведока“, а власник изгубљене ствари изјави: „Могу да доведем сведоке који ће потврдити да је то мој изгубљени иметак“,што препознајемо као установу клетвеника у средњовековном српском праву.

[5]Драгана Самарџић: Војничка заклетва и војна застава у Србији и Црној Гори, доступно на *http://www.rastko.rs/istorija/.* Приступ сајту: 1.7.2014.

[6]*Sud u srednjem veku,Iz: Leksikon srpskog srednjeg veka, priredili Sima Cirkovic i Rade Mihaljcic, Beograd 1999,* доступно на *:http://www.yurope.com/zines/republika/arhiva/ 2000/234/234_29.html.*Приступ сајту: 1.7.2014.

Српски народ је због своје ратне историје и сталних превирања био одувек наклоњен војним заклетвама, које су се полагале било пред харамбашама, као вођама паравојски у борби против Турака, пред вождом (Карађорђем) или краљем. Заклињање на верност својој отаџбини, њеном Уставу и њеном владару (или сада у демократским условима председнику државе) јесте кохезивни, уједињавајући фактор, који брише све разлике међу онима који се заклињу. Војска је одувек била фактор који обезбеђује стабилност, безбедност и гарантује ослобођење или спасење у било ком другом смислу. Лајтмотив таквих заклетви је било обећање да се рањени друг никада не оставља на попришту битке, већ да се по цену свога живота мора извући и не препусти непријатељу. Стога није ни чудо да је велика пажња увек била посвећивана заклетвама војске и посебно високих официра за које су неретко писане другачије, строжије заклетве.

У свакој заклетви има обећања, али није свако обећање истовремено и заклетва. Обећања , сматрају неки аутори[7] , имају виши праг толеранције у случају неиспуњења. Док заклетва, као што смо већ споменули, има интегративни карактер[8]- уједињује и држи на окупу и религију, и моралност и политичку организацију једне државе, у међузависном односу.Иако је последица неиспуњења обећања и заклетве наизглед иста- морална осуда од стране друштва и заједнице, заклетва погађа част и интегритет једног човека, посебно ако је том заклетвом обавезао себе да поштује и спасава туђи живот, било као војник или као лекар.Заклетве, дакле „не присиљавају на етичко понашање, већ усмеравају, и инструменти су којим се људи сензибилишу у погледу моралних момената и избора које треба да учине „ [9].

Историја људског рода познаје различите заклетве,које су било у свом оригиналном облику, или донекле модернизоване преживеле строге судове цркве, апсолутистичких монархија, тиранских режима, али и судове и схватања самих људи. Поред Хипократове заклетве, која је, чини се, најдуговечнија али и највише оспоравана, познајемо и службене заклетве (које се церемонијално полажу приликом ступања неког лица на значајну јавну или државну функцију[10]), заклетва за пријем у држављанство (где се

[7] Howard Markel: Becoming a physician: I swear by Apollo - On taking the Hippocratic Oath, *The New England Journal of Medicine* ,Nr.350,pp .2026-2029, 2004., доступно на : *http://www.nejm.org/doi/full/10.1056/NEJM048092*. Приступ сајту: 1.7.2014.

[8]Fabrice Jotterand: The Hippocratic Oath and Contemporary Medicine: Dialectic Between Past Ideals and Present Reality? , *Journal of Medicine and Philosophy*, 30:107–128, 2005

[9] Fabrice Jotterand, наведено дело.

[10] Заклетва коју полажу чланови Владе Републике Србије приликом ступања на дужност: “ Заклетва гласи: „Заклињем се на оданост Републици Србији и својом чашћу обавезујем да ћу поштовати Устав и закон, да ћу дужност члана Владе вршити савесно,

нови држављани, најчешће бивши имигранти заклињу на верност новој држави чије држављанство добијају[11]), заклетва коју дајемо приликом гарантовања постојања или непостајања неких чињеница „под пуном кривичном,грађанском и моралном одговорношћу“. Историјски веома значајна, и са литерарног аспекта јесте и тзв. *Тениска заклетва*- коју су на затвореном тениском игралишту 20. јуна 1789. године положили 576 од 577 депутата трећег сталежа и неколико депутата првог сталежа у Француској, у циљу одржавања сталног заседања Националне скупшштине која ће донети прави, нови Устав [12]. Но предмет нашег разматрања ће бити само прва споменута- Хипократова заклетва, управо због бројних контроверзи које изазива већ вековима у погледу свог настанка, ауторства, аутентичности са једне стране, и свог значаја на уласку у медицинску професију, са друге стране.

Грешке у интерпретацији Хипократове заклетве ?

1. Кунем се Аполоном лекаром, Асклепијем, Хигејом, и Панакејом, и за сведоке узимам све богове, и све богиње, да ћу се у складу са својим способностима и својим расуђивањем држати ове Заклетве.

Хипократова заклетва, претпостављени оригинални текст

Ниједан документ из области медицине није толико пута погрешно, намерно или случајно, интерпретиран као управо Хипократова заклетва.Чак и њено порекло, т.ј ко је њен аутор, је спорно, премда постоје неки слабашни докази[13] који говоре у прилог тврдњи да је у оквиру целог Хипо-

---

одговорно и предано и бити посвећен очувању Косова и Метохије унутар Републике Србије.”Члан 16. ст. 2 Закона о Влади , („Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05 – исправка, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – УС, 72/12 и 7/14 – УС).

[11] У поступку натурализације, неке државе захтевају и појединачно или групно полагање заклетве нових држављана, којим се заклињу на верност и лојаност законима државе у чије држављанство ступају. Примера ради, заклетва која се полаже у САД садржи елементе потврђивања лојалностии држави, поштовања њених закона, борби против непријатења те државе и завршава се-тражењем подршке Бога у свему томе: http://www.uscis.gov/us-citizenship/naturalization-test/naturalization-oath-allegiance-united-states-america, приступ сајту: децембар 2014. године

[12]*http://www.historyguide.org/intellect/tennis_oath.html* . Приступ сајту: 1.7.2014.

[13] Неки подаци указују на то да се “ под Хипократовим именом налази неколико генерација Хипократа, које су, с обзиром на вријеме у којем су живјеле и дјеловале, остављале за собом за филозофију и за медицине подједнако важан траг“.Видети код: dr. sc. Nada Gosić:Hipokratova zakletva-povijesni kontekst i sadašnjost. Tekst je nastao kompilacijom poglavlja “Hipokratova zakletva - povijesna perspektiva u bioetici i bioetičkoj edukaciji” i “Bioetičke perspektive u etičkim kodeksima zdravstvenih djelatnika” iz knjige Gosić, N. Bioetičke perspektive, *Pergamena,* Zagreb, 2011. Доступно на : http://www.medri.uniri.hr/katedre/Drustvene%20znanosti/dokumenti/HIPOKRAT%20NASTAVNI%20TEKST.pdf. Приступ сајту: децембар 2014. године.

кратовог опуса управо и саму заклетву исписао Хипократ[14]. Лекарски син и отац двојице лекара, имао је пуно право да се овиме позабави, на начин који до тада пружаоци медицинских услуга нису радили. Позабавио се пружањем медицинске помоћи са једне мање до тада познате стране- етичке. Стога једна од грешака у интерпретацији оригиналног текста јесте и спомињање одређивање награде за лекара који врши своју свету дужност. Према ставу Хипократа, награда за рад је нешто што би каљало светост и етичност ове заклетве[15].

Хипократова заклетва се базира на 4 основна принципа[16]:

1.принцип чињења доброг и ненаношења зла пацијенту,

2. прицнип праведности,

3. принцип поштовања живота

4. принцип поштовања личности пацијента.

Тиме су у потпуности обухваћени само световни елементи заклетве, док је занемарен призив богова на почетку заклетве, као носилаца мудрости и вештине, и други елементи.

Други савремени аутори сматрају да се заклетва састоји из више од 4 дела (или принципа) а највише 12 делова[17]:

1.обећање дато боговима и молба да их богови прате у вршењу професије

2. обећање наставницима у погледу одржавања колегијалности и чак пружања финансијске помоћи

3. посвећеност студентима и онима који желе да уче након што положе заклетву

4. обећање пацијентима да ће се приликом њиховог лечења ослањати на своје знање, праксу и моћ расуђивања

5. спомињање стандардне „дијетне“ праксе, најчешћи начин лечења у то доба

---

[14] Исписао, али не и да је њен непосредни творац.

[15] Према легенди, Хипократ је одбио скупоцене поклоне и обећања персијског краља, иначе зајлетог непријатеља Грчке, којим је пробао да поткупи Хипократа да лечи његове војнике. Хипократ би свакако прибегао лечењу рањеника, јер је, и даље према легенди, сматрао то највишим чином и позивом- помоћи, лечити и спасити, без обзира на реалне разлике и непријатељство. Силва Добрић: Црне мрље на белом мантилу*, Војносанитетски преглед*, вол. 67, бр.9, стр.703, 2010.

[16] Милутин М. Ненадовић: Медицинска етика, друго проширено и допуњено издање, *Универзитет у Приштини-Медицински факултет*, 2007, стр. 237-238.

[17] Наведено као у раду : Dr. Ramesh Rao: *From the Pages of History-the Hippocrates and his Oath,*доступно на :*http://www.chcmj.ac.in/journal/pdf/vol2_no1/hippocrates.pdf.* Приступ сајту: 1.7.2014.

6. постављање границе: никако се не бавити каменом(у бубрегу или јетри) већ то препустити онима који су стручнији[18]

7. усмеравање на добробит пацијента а не на добробит доктора

8. забрањивање абортуса и еутаназије(иако у наставку Хипократовог корпуса не стоји директна забрана ова два чина, већ се исто само ограничава у неким ситуацијама)

9. *принцип правде*- избегавати корупцију и свакоме пружити помоћ

10. *непорочност*-забрана сексуалних контаката са пацијентима, члановима њихове породице или њиховим робовима

11. *тајност података*, без ширења информација о томе шта је видео или чуо приликом нечијег лечења

12. позивање на одговорност пред боговима за добро обављен посао или супротно томе, призивање зла ако не поступа у складу са раније изнетим правилима[19]

Међутим, управо позивање на богове и инспирацију која треба од њих да дође приликом дијагностиковања и одређивања терапије, је прва спорна ствар у самом тексту заклетве, ако посматрамо њено ауторство[20]. Иако су у питању „неутрални богови“, који не чине нити посебно добро нити посебно лоше, због свог значаја се први спомињу у својим племенитим својствима.[21] Иако је било познато Хипократово противљење тражења помоћи од богова, његово претпостављено порекло од самог Ескулапа, је дало легитимитет овом делу заклетве [22].Овај део је први доживео своју модификацију-тачније избацивање. Истраживање које је спроведено на 150

[18] Сматрало се да хирургија није грана медицине којом се може бавити сваки лекар подједнако успешно већ да је у питању вештина која се преносила породично, с колена на колено у само неким привилегованим породицама, Милош Поповић: Хипократова заклетва-професионални или етички кодекс, *Acta chirurgica iugoslavica*, vol. 58, стр. 10, 2011.

[19] О 12 сегмената Хипократове заклетве говори се и у чланку: Raphael Hulkower: The History of the Hippocratic Oath: Outdated, Inauthentic, and Yet Still Relevant, *The Einstein Journal of Biology and Medicine*, 2010. pp. 41-44.

[20] Неки аутори су након анализе текста и уз примену грчких митова, као и историјских података дошли до закључка да је творац ове заклетве сигурно Питагора са Самоса, који је живео деценијама пре Хипократа а да је Хипократ највероватније скупио делиће исте заклетве и након систематизовања је и објавио.Dr. Ramesh Rao, наведено дело.

[21]Милош Поповић, наведено дело.

[22]Хагоп Кантарјен детаљно говори о легенди Хипократовог порекла: бог Аполон није могао да спаси жену коју је волео његов миљеник Корвус, но одлучио је да спаси живот њиховог зачетог а још нерођеног детета из њене утробе.То дете је био Ескулап, чије су ћерке Хигија и Панакеја такође постале богиње и заштитнице здравља и лечења. Хипократ потиче из лозе трећег Ескулаповог детета Полидора. Више о овоме :Deciphering the Hippocratic Oath in the 21st Century, *Issue Brief no*. 01.10.14. *Rice University's Baker Institute, - Houston, Texas,* pp. 1-3.

медицинских факултета у САД и Канади 1993. године, потврдило је да је само 11% факултета задржало овај део.[23] Друго истраживање анализе садржаја заклетви које су писали студенти једног медицинског факултета у периоду од 1998. до 2010. године, показало је да ниједна генерација студената у овом временском распону није споменула класично, чак ни као церемонијално позивање на античке богове заштитнике здравља и лечења, или било које друге религијске елементе.

Неки аутори су склони да иронично примете да једини бог коме се сви данас клањају јесте новац.[24]Потреба за њиме , у што већим количинама и за моћи који он брже ствара него регуларни начини довели су до тога да су лекари данас и бизнисмени и шоумајстори; да се фармацеутске куће понашају поседнички, а да „цветају“ и многи облици недозвољених радњи који сигурно нису постојали у доба Хипократа: трговина људским органима, организовани криминал који укључује повезаност фармацеутских компанија, осигуравајућих друштава и болница и сл.Новац је једини бог који може помоћи бројки од више од 50 милиона становника САД да добију било какав третман, јер немају никакво здравствено осигурање које може покрити минималне трошкове основних интервенција.

Други пак сматрају да већ само бављење медицином, само по себи јесте „играње улоге Бога“(playing God)[25], те да није потребно, бар не у савременим условима живота ни позивати другог бога, сем самог – доктора.

Савремени услови живота су даље довели стварање нове, свечане форме до апсурда. Тако ,уместо било какве религијске или уметничке компоненте, неке варијанте Хипократовесе позивају на статуте или правилнике здравствених организација, неки на уставе својих држава. Премда, сматрамо да је сасвим довољно дати сваком студенту медицине да напише сам сопствену верзију заклетве.На основу тога, ценимо , је могуће оценити вредносни корпус са којим улази на студије и на основу којег ће студирати и касније се бавити медицином.

---

[23] Peter Tyson: *The Hippocratic Oath Today*, доступно на :*http://www.pbs.org/wgbh/nova/body/hippocratic-oath-today.html, posted on March 27., 2001.* Приступ сајту: 1.7.2014. Подаци наведени у овом чланку а које преносимо су изворно наведени у чланку : Orr R, Pang N, Pellegrino E, et al: Use of the Hippocratic Oath: A review of twentieth century practice and a content analysis of oaths administered in medical schools in the U.S. and Canada in 1993. *J Clin Ethics 8:377-388*, *1997*.

[24] Hagop Kantarjian, наведено дело.

[25] Chris Ferrante : Playing God: The Ethics of Euthanasia*, H-SC Journal of Sciences (2013) Vol. II*,pp 1-3.

2. " ..прво, не чинити никоме штету.."

Није заправо део Хипократове заклетве, већ Историје епидемиологије, која је део Хипократовог корпуса

Прописиваћу лечење на добробит својих пацијената у складу са мојим способностима и мојим расуђивањем и никада никоме нећу нанети зло.

Оригинални текст Хипократове заклетве

Друга ствар која се често погрешно интерпретира је управо реченица која гласи "прво, ником не штетити"[26], која не стоји у оригиналном тексту Хипократове заклетве у том већ у другачијем , сложенијем облику. То не значи да се дух овог *primum non nocere* принципа не провлачи кроз саму заклетву.У сваком случају, упозорава се и усмерава лекар да не наноси вољно и свесно штету пацијенту, својим незнањем, нестручним радом или једноставно- својом сујетом.[27]Зато се ово зарицање да се никоме не штети, или да се посредно, не предузимају оне радње које лекар(опште праксе) не зна да предузме, сматра „централним деонтолошким детаљем у грчкој медицини"[28].Јер, та „моћна и опасна дејства медицине"[29] која се испољавају приликом лечења чине лекара ближим богу; те свете тајне садржане у Хипократовој заклетви стога се сматрају „етичким опијатом медицине".[30]

Треба имати у виду и да су , нпр. хируршки захвати било скоро опасни по живот и у току 19 века. Већ век касније, не можемо са сигурношћу утврдити који поступак може бити добар или неповољан по сваку индивидуу, јер је медицина толико напредовала да је скоро немогуће успоставити идентични протокол лечења за све особе. Биоетика је померила границе проучавања неких ситуација и медицинских инцидената, и довела је ту максиму , да се „никоме не чини штета „ , до крајњих граница, те и пуног преиспитивања. Да ли је намерна штета асистирати пацијенту у терминалној фази неке болести у самоубиству-штета или ослобођење од мука ? Да ли лекари треба да учествују у извршењу смртне казне путем инекције?[31]

---

[26] *N.S. Gill: Is "First Do No Harm" From the Hippocratic Oath? Myth vs Fact*, доступно на : *http://ancienthistory.about.com/od/greekmedicine/f/HippocraticOath.htm,* приступ сајту: 1.7.2014. Такође и код: Howard Herrell : The Hippocratic Oath: A Commentary and Translation, доступно на : *http://utilis.net/hippo.htm,* Приступ сајту: 1.7.2014.

[27] Jennifer Jackson : Ethics in Medicine: Virtue, Vice and Medicine, *Polity press, 2006.*

[28] Pascal Borry, Carlo Leget :Empirical Ethics. The Case of Dignity in End-of-Life Decisions*, Ethical Perspectives Issue : 17/2 (June - 2010)*

[29] Pascal Borry, Carlo Leget*,* наведено дело.

[30] Steven H. Miles : The Hippocratic Oath and the Ethics of Medicine, *Oxford University Press, 2004*. стр.2

[31] Ту Alper наводи случај из *САД Baze v.Rees 553 U.S.35 n(2008*).Врховни суд је по основу притужбе двојице осуђеника на смрт разматрао и питање уставности спровођења

Да ли је абортус увек- убиство, чедоморство или психолошко спасење од последица силовања или инцеста?

Границе штете и добра се сходно границама о схватању моралног и неморалног свакако померају.Таква померања су понекад циклична, у смислу да се након одређеног времена поново врате оне исте вредности које су се сматрале добрима раније, да буду пример за добро поново.У таквим ситуацијама се свакако налази и ова максима, да се никоме на начини намерно штета. Како, ако медицинска пракса указује да је неки поступак био добар у десет случајева а само у једном, није?Како очувати тајност података, када државе и разне здравствене организације стално траже податке о леченим пацијентима?[32]Да ли је такво одавање података о болести нарушавање аутономије пацијента и на крају крајева- чини ли то одавање података пацијенту добро или не?

Примера ради, Женевска декларација из 1948. године не спомиње нити еутаназију, абортус нити асистирано самоубиство, већ само да ни под каквом претњом лекар своје знање не употреби против хуманости.[33]Посебне декларација и резолуција о учешћу лекара у извршењу смртне казне из 1981. године сматрају наведено управо кршењем медицинске етике, те снажно апелују на лекаре да у томе не учествују и да лекарске коморе широм света заштите своје чланова који одбију да поступају у таквим ситуацијама.Јер лекари су посвећени очувању живота, не његовом одузимању.[34]

Савременој медицинској пракси већа су претња спорови за почињене лекарске грешке, од померања граница добра и лошег о којој смо говорили у претходном пасусу. Понекад се спорови воде и против лекара који поступи сходно пуној визији Хипократове заклетве и укаже помоћ некомеко није таквог платежног статуса да ту интервенцију може финансијски поднети, што води до још једног апсурда[35], или против лекара који су пружили одговарајућу медицинску помоћ онима-који исту одбијају , сходно правилима своје вероисповести[36]. Деловање у најбољем интересу

смртне казне према починиоцима најтежих кривичних дела, путем смртоносне инекције. Аргумент подносилаца притужбе је гласио: извршење смртне казне путем инекције представља кршење Амандамана 8 Устава САД, који забрањује окрутно и неуобичајено кажњавање. Док је трајао поступак пред Врховним судом, извршења свих смртних казни на овај начин су суспендована. Све ово је пратила и медицинско етичка расправа поводом присуства (или не) лекара на оваквим извршењима смртних казни. Ту Alper: The Truth about Phisician Participation in lethal Injection Executions, *North Carolina Law Review*, 2009, vol. 88, pp 12-69

[32] Peter Tyson, наведено дело.

[33] Милутин М.Ненадовић, наведено дело, стр.237-238.

[34] Милутин М.Ненадовић, наведено дело, стр. 269.

[35] Fabrice Jotterand, наведено дело.

[36] Нпр.Јеховини сведоци сматрају да молитве имају лековито дејство те увек одбијају пружање медицинске помоћи а најчешће трансфузију крви.

пацијената стога постаје све тежи захтев који треба да се испуни, па није ни чудно што га, када пишу своје сопствене верзије ових заклетви, само дев генерације студената спомињу као потребу и обавезу.

Етички спорна места у Хипократовој заклетви са становишта савремених медицинских достигнућа и друштвених кретања

1.

Никоме нећу, чак и ако ме замоли, прописати смртоносан отров нити ћу му дати савет који може проузроковати његову смрт.

Нити ћу дати жени средство за побачај.

Хипократова заклетва, оригинални текст

Апсолутно ћу поштовати људски живот од самог почетка.

И под претњом нећу попустити да се искористе моја медицинска знања, супротна законима хуманости.

Женевска конвенција, 1946.година

Неки аутори сматрају,имајући у виду историјске околности у којима је (претпостављано) настала Хипократова заклетва, да се заклетва уопште не бави забраном еутаназије као такве[37]. Наиме, често су, због својих способности справљања разних напитака, те познавања дејстава биљака, управо доктори били ангажовани да – усмрћују политичке опоненте владара. Не треба заборавити чињеницу да је и гиљотину као начин извршења смртне казне предложио –доктор медицине, оправдавајући то хуманијим начином извршења смртне казне. Савремене анализе текста, а све у контексту историјских околности више иду у прилог тврдњи да ова сентенца означава забрану докторима да учествују у мучењу (слободних) људи, тортури и нехуманом лечењу. Наравно, робове и рањене непријатеље нико не спомиње, ни у ком контексту.[38]

Даље, исти аутори наводе своју сумњу у истинску забринутост творца заклетве за живот зачетог а нерођеног детета. Наиме, старији извори говоре да абортус као такав није био забрањен, већ се потпуно легално изводио оралним медикаментима.Оно што непосредно забрањује Хипократова заклетва јесте само један одређени поступак, који је очито сматрам проблематичним и опасним по живот и жене.[39]

---

[37] Еутаназија као термин потиче , према неким изворима из 280.г.п.н.е, скоро век касније након стварања Хипократове заклетве. Даље, термин „асистирано самоубиство“ је настао у 19 веку, те је сигурно да се текст заклетве не односи на еутаназију. Hagop Kantarjian, наведено дело.

[38] Hagop Kantarjian, наведено дело.

[39] Ibid.

Раније споменуто истраживање о примени Хипократове заклетве као и њених модернизованих верзија из 1993 године, је утврдило да је у само 8% медицинских факултета верзија Заклетве садржавала забрану абортуса а 14% еутаназију. Са друге стране, студенти који су сами писали своје верзије заклетви су у целом периоду истраживања избегли да убаце питања абортуса и еутаназије у заклетве, оценивши их довољно проблематичним и двосмисленим. Ипак, потребу да се помогне умирућем, али без прецизирања како, је споменула генерација студената 2006.године. Међутим, Заклетва коју полажу студенти медицине на Корнел Универзитету не садржи ниједну од наведених ставки, већ само позиве на поштовање професије, својих претходника и уважавање њиховог знања и искуства као и *primum non nocere* принцип, без спомињања свих етички спорних ситуација изнетих у овом поглављу[40].

2. Уколико се верно држим ове заклетве, нека уживам у мом животу и пракси моје умешности, поштован од стране свих људи за сва времена; али уколико застраним са ње или је прекршим, нека ме све супротно задеси.

Хипократова заклетва, оригинални текст

I swear to fulfill, to the best of my ability and judgment, this covenant:

Hippocratic Oath – Modern Version[41]

Ако посматрамо Заклетву као својеврстан друштвени уговор, који закључује сваки доктор са друштвом или државом, онда је јасно ко утврђује одговорност , и ко спроводи казну према несавесном лекару.Међутим, овај уговор је у претпостављено доба свог настанка био закључиван са божанствима, неодређеним ентитетима, који су само снагом свог потенцијалног гнева могли да утичу на правилан рад. Произилази да се пагански, многобожачки оријентисан човек више плашио неизрецивог, неодређеног и невероватног гнева богова које никада видео није, него што савремени човек има страх од организоване и легалне примене санкције на њега.

Даље, Други светски рат је посебно променио перспективу и значај ове заклетве. Нехумани поступци према ратним заробљеницима и цивил-

[40] Melissa Hantman: Revised Hippocratic Oath resonates with graduates,Cornell Chronicle, June 22, 2005, доступна на : http://www.news.cornell.edu/stories/2005/06/revised-hippocratic-oath-resonates-graduates, приступ сајту :децембар 2014. године.

[41] Написана од стране Louis Lasagna, 1964. године, доступна на *: - http://ethics.ucsd.edu/journal/2006/readings/Hippocratic_Oath_Modern _Version.pdf.* Приступ сајту :1.7.2014.

ном становништу, покрет еугенике који се бавио проучавањем „чистих раса“ су у потпуности понизили и „прегазили“ Заклетву и њен значај.

Одржавање дигнитета ове професије и њених посленика је све теже. Бројне црне мрље на тим белим мантилима[42], корупција и друге негативне појаве, су унеле трајни немир и неповерење међу потенцијалне пацијенте.Такође разлика која се прави у погледу запослених у државним здравственим институцијама и приватним ординацијама а која је неретко финансијске природе, управо крши један од постулата –пружања помоћи свакоме. Здравље и право на лечење постају део луксуза, не толико неопходног баш свим пацијентима.Или је приступ мерама превенције и лечења и даље потребан свима на исти начин, ипак?

Како и зашто допунити оригиналну заклетву

To practice what I preach, teach, and believe and, thus, to embody the foregoing principles in my professional life

Један од 13 предлога др Е. Пелегрина за допуну Хипократове заклетве

Иако има аутора који оспоравају уопште значај саме Хипократове заклетве, позивајући се на факте да је постала позната тек на Универзитету Витемберг почетком 16.века, а да је почетком 20.века користи само 28% медицинских факултета и школа на свету, њен значај потврђује управо њена-дуговечност. Управо зато што садржи основне медицинско етичке принципе , а оставивши на страну религијски моменат који није круцијелан за саму суштину заклетве, Хипократова заклетва је успела да „преживи „ сва искушења различитих друштвених и политичких кретања.

Е. Д. Пелегрино има 13 предлога, које наводимо у интегралном облику [43]:

1. „ Постављам добро пацијента у центар свог бављења овом професијом, а када то ситуација захтева, и изнад свог сопственог добра
2. Морам поседовати и одржавати ниво знања потребан за обављање ове професије

[42] Силва Добрић,наведено дело.

[43] Emily Woodbury у свом чланку под насловом: The Fall of the Hippocratic Oath: Why the Hippocratic Oath should be Discarded in Favor of a Modified Version of Pellegrino's Precepts*, GU Journal of Health Sciences, 2012 July; Vol. 6, No. 2: 9-17*. наводи ове предлоге а које је у интегралном облику преузела из књиге: Pellegrino, E., & Thomasma, D. (1988). *For the patient's good: The restoration of beneficence in health care*. Chapter 16. New York, NY: Oxford University Press. Књига нам није доступна у оригиналном облику, али ценећи околност да ове предлоге многи аутори наводе у истом облику, те да предлози потичу од Е.Д.Пелегрина , чувеног професора биоетике, медицинске етике, као и председника посебног Државног савета за биоетику у САД, и да су у изводима из књиге доступни у електронском облику, то их стога и цитирамо у тексту придајући веру посредним изворима.

3. Да препознајем границе своје стручности и не устручавам се да зовем колеге које се баве другим областимакоји поседују знања, а да је то потребно мом пацијенту

4. Да поштујем вредности и уверења својих колега, а да их при том посматрам као респектабилне индивидуе

5. Да бринем о сваком на исти начин, без обзира на њихове финансијске могућности да плати поступке и захвате

6. Да радим првенствено у интересу својих пацијената а не примарно у корист друштвеног, политичког или економског система, нити у моје интересе

7. Да поштујем пацијентово морално право да учествује у доношењу одлука које утичу на њега, тако што ћу јасним и њему разумљивим језиком објаснити природу болести пацијенту, као и добробит и опасности од начина лечења који се препоручује

8. Да помажем пацијентима да доносе праве одлуке, без присиле или дволичности

9. Да држим у тајности шта сам чуо, видео или научио као део моје основне бриге за пацијента, сем када би то задржавањеинформација било опасније по њега или његову околину

10. Да увек помажем свом пацијенту посебно када је смрт неминовна, да умре у складу са својом жељом

11. Никад не учествовати у директном, активном и свесном убијању пацијената, чак ни из самилости, на њихов или захтев њихове породице

12. Да испуним своју обавезу према друштву тако што ћу учествовати у јавним дебатама које се односе на јавно здравље као експерт и објективан посматрач

13. Да примењујем оно што говорим, оно што сам учио и у шта верујемм и да то учиним принципима свог живота. „

Као споран се учинио предлог бр. 5, за који се сматра да би се могао применити само на лекаре који имају своје приватне ординације. Посматрање пацијената који се лече у државним институцијама није могуће да се изведе на овај начин, јер неки системи здравствене заштите, као нпр. у САД предвиђају различите моделе финасирања различитих здравствених услуга, сходно висини примања пацијента. Ти модели су прописани и важе за државне здравствене установе од чега се не може одступати.[44]

Други предлог који је изазвао расправе је предлог бр.11. Наиме, неки аутори сматрају да је потребно у неким ситуацијама пружити асистенцију пацијенту да умре (о чему говори и предлог бр. 10), при чему се не може говорити о директном и намерном усмрћивању пацијента, ако је то жеља па-

[44] Emily Woodbury, наведено дело.

цијента, донета у оквиру његове аутономије да одлучује о свом здравственом стању.[45]Ова расправа има и свој другачији крај: ако у оквиру своје аутономије пацијент одлучи да се не подвргава даљој терапији или одбије да узима прописане лекове, а доктор је у обавези да поштује пацијентову вољу-имамо исту ситуацију као и да је доктор пацијенту на његов захтев дао медикаменте за асистирано самоубиство[46]. С тим да ,у првом случају имамо чињење које доводи до тог исхода, а у овом другом случају- нечињење.

Критика савременог а не и нужно бољег начина лечења пацијената

Чему критика, ако је боље? Зато што нисмо сигурни да је заиста-боље. Уз сав директни маркетинг који прати медицину 21.века, да брже дијагностикује, налази серуме за неизлечиве болести или оне које су тешко излечиве и ретке, ипак се пропушта главна ствар. Деперсонализовани рад доктора са пацијентима одваја људску, хуману и етичну компоненту из целог процеса. Доктори су све више удаљени од правог и јединог места на коме се морају налазити- а то су постеље њихових пацијената и непосредан директни контакт са њима[47].Скривени иза својих рачунара, зарођени у гомиле документације коју компјутерски морају да попуне и похране у три различите датотеке у три различите архиве. Због система капитације суочени су са ограниченим временом које имају на располагању за сваког пацијента- лекари, чак и када желе да поступају стриктно по Хипократовој заклетви-немају када, где и како.

Долазимо до још једног апсурда-први посленици ове професије су се позивали на помоћ и надахнуће од стране богова. Онда су они у неком моменту почели да се „играју“ богова са људима којима је њихова објективна експертиза била истински потребна. „Бели мантили“, као персонификација етичког, честитог и хуманог понашања добијају своју другачију конотацију- постају „сиви“ а све чешће се говори и о корупцији у здравству[48], дискриминаторном понашању према пацијентима[49].

---

[45] Emily Woodbury, наведено дело.

[46] Холандија је извршила декриминализацију еутаназије, тј. није је дозволила већ је посматра као убиство које прате олакшавајуће околности.То значи да поштовање проткола за еутаназију доводи до покретања поступка против лекара, али и његовог истовременог ослобађања. Ana Borovečki, Jadranka Mustajbegović, Želimir Jakšić:Kako primijeniti Hipokratovu zakletvu, (sveučilišni) udžbenik za izborni predmet iz oblasti medicinske etike, *Medicinski fakultet*, Zagreb,2012, str. 25-33.

[47] Emily Woodbury, наведено дело.

[48] Једно од истраживања које су спровели Институт за друштвену теорију, Европски покрет у Србији и Transparency International 2001. године, показало је да су коруптивне активности у здравству постале разгранатије него раније: пацијент се упућује у одређену -

На крају,бог је постао законодавац, који својим крутим, капиталистичким или материјалистички инспирисаним приступом ограничава и право пацијента на приступ средствима за сопствено лечење и право и обавезу лекара да исто то и пружи[50]. Друштвени уговор са почетка приче , између друштва, односно државе и лекара је променио своју суштину и уговорне стране: уговорне стране су пацијент и лекар а држава је ту да надзире, бележи и мери пролазно време сваком пацијенту. Имајући у виду управо (претпоставља се) Хипократову мисао да „ прилике брзо измичу а да је искуство понекад опасно“[51], ову расправу завршавамо са следећим констатацијама.

Хипократова заклетва, ко год да је био њен стварни творац је самим својим 25-овековним трајањем доказала легитимитет сопственог значаја.Бројни изазови са којима је садржински, лексички, етимолошки и вредносно, Заклетва била суочена су, и поред бројних измена, начинили исту незаобилазним делом и почетком бављења једном професиојом.Њен церемонијални, и мистични карактер истинске хуманисте надахњује а кроз оне ,другачије настројене, који су у професији из других, највероватније погрешних разлога-једноставно само прође.

Бављење сваком професијом јесте свакодневни и дуготрајан, стални процес учења. Учења како позитивних искустава, тако и учења из грешака које су други починили. Етички нонсенс је у томе што нисмо сигурно да ли је свака грешка увек и заиста грешка, посебно ако није нормирана као прекршај права. Чак и легитимација од стране права, тј дозвољавање еутаназије, абортуса или других етички спорних захвата (клонирања, замрзавања ембриона, сурогат материнства[52] и сл), није довољан спас од суочава-

---

апотеку да тамо обави набавку неког лека, неретко су тражени поклони докторима унапред да би пацијент стигао благовремено на ред за дијагностиковање или примену терапије, и сл.Након више од деценије, можемо констатовати да су бројни случајеви “посивелих“ мантила трајно пољуљали повереље пацијената у лекаре , њихову експертизу и оданост управо принципима Хипократове заклетве.Више о томе: Otvoreno o korupciji- Projekat okruglih stolova o korupciji u Srbiji,*Friedrich Eebert Stiftung*, Beograd, 2001.Сличне поражавајуће резултате износи и удружење Форензика Прима из Хрватске: Korupcija u zdravstvu: Forenzika Prima istražuje vezu „plavih kuverti“ i „bijelih kuta“, доступно на : http://www.forenzika-prima.hr/pdf/Korupcija_u_zdravstvu.pdf, приступ сајту : децембар 2014.

[49] Нпр, једино у прописима у Аустралији не постоји одредба којом се забрањује лицима хомосексуалне оријентације да буду донатори крви. Ana Borovečki, et alia, стр. 35-36

[50] „У либералистичком друштву, где је „новац постао Бог“, дошло је до „владавине права“ и „правне државе“, што је опет одговарало елити, међу којима су и лекари, стоматолози и фармацеути“, Никола Богуновић et alia: Модерна медицинска етика, Здравствена заштита, 2/2013, стр. 19

[51] Howard Markel, I swear by Apollo...

[52] Солидна аргументација о етичким аспектима и проблемима сурогат материнства се може наћи у чланку : Sunčana Roksandić Vidlička et alia : Bioethical and legal challenges of surrogate motherhood in the Republic of Croatia, *JAHR, Vol. 3, No. 5,* 2012, pp. 37-67.

ња са унутрашњим моралним кодексом[53] који проистиче из једне овакве Заклетве. Да ли се врлина може подучавати и како; да ли је то ствар предавача, узора или унутрашњег света сваког од нас, питање је на које ни данас после толико векова не можемо дати прецизан одговор[54]..Наравно, нама остаје да размишљамо о новим начинима како да „медицинску моралност“, која проистиче из односа (неједнаких снага) лекар- пацијент и почива на захтеву лечења[55] ревитализујемо, и поново доведемо до њеног максимума и абсолута. У сваком случају, полагање Хипократове заклетве(у изворном облику или неке модерније варијанте[56]) треба да представља отварање врата у нови свет, и не треба ускратити новим генерацијама њено полагање из практичких и разлога носталгије[57].

Јер ако им не оставимо могућност да покуцају на та врата, каквим вредностима их учимо, каквом начину размишљања их претпостављамо?

[53] Пелегрино наводи да студенти медицине често од почетка својих студија већ знају коме од својих колега не би поверили своје нити лечење чланова своје породице;разлози су како техничке тако и етичке природе. Edmund E. Pellegrino: Professionalism, Profession and the Virtues of the Good Physician, *The Mount Sinai Journal of Medicine,*Vol. 69 No. 6 November 2002, p.384.

[54] Edmund E. Pellegrino, наведено дело,

[55] Edmund D. Pellegrino: Toward a Reconstruction of Medical Morality, *The American Journal of Bioethics*, 6(2): 65–71, 2006

[56] Под модерном верзијом Хипократове верзије данас се подразумева заклетва коју је исписао проф. Луј Лазања 1964, која је лишена позива боговима, али поседује још већу дозу емпатије, хуманости и части, и позива се само на сопствено знање и разумно расуђивање: http://ethics.ucsd.edu/journal/2006/readings/Hippocratic_Oath_Modern_Version.pdf, приступ сајту :децембар 2014. Године.

[57] Justin Morgenstern : The Medical Oath: Honorable Tradition or Ancient Ritual? **,** *The University of Western Ontario Medical Journal* **,** 78(1)2008 , p.27. У овом раду се истиче значај разликовања кодекса лекарске етике и саме Хипократове заклетве а ми бисмо додали, и закона. За прекршај кодекса казну изриче струковно удружење а може и држава,;за прекршај закона кажњава држава, а за прекршај заклетве? Само унутрашњи осећаји човека, тј грижа савести.

Dragana Ćorić, Ph.D., Assistant Professor
University of Novi Sad
Faculty of Law Novi Sad

Some Modern Ethical Dilemmas Regarding the Use of the Hippocratic Oath

Abstract: *History of the mankind knows different oaths, which in their original forms, or somewhat modernized, have survived strict church courts, absolutist monarchy, despotic regimes, but even survived the people themselves. Beside the Hippocratic Oath, which, it seems, is the most durable and most disputed, we also know for: oath of office ,the oath for citizenship, the oath which we take "under the penalty of criminal, civil and moral laws." However, the subject of our discussion will be only the first-mentioned Hippocratic oath, because of the numerous controversies caused for centuries in terms of its origin, authorship, authenticity on the one hand, and its importance while entering the medical profession, on the other hand.*

Key words*: the Hippocratic Oath, ethics*